

Robert Skidelsky – Keynes: povratak velikana

Algoritam, Zagreb, 2011, 248 str., preveo Zvonimir Baletić

JOSIP IVIŠIĆ

Robert Skidelsky britanski je povjesničar ekonomije ruskog porijekla, najpoznatiji kao autor nagrađivane trotomne biografije Johna Maynarda Keynesa (1983, 1992, 2000). Profesor je emeritus političke ekonomije na Sveučilištu Warwick u Engleskoj. Knjiga “Keynes: povratak velikana” pojavljuje se polovicom 2009. kao brzopotezna reakcija Keynesova biografa na izbijanje svjetske ekonomske krize koja je, uz gospodarstvo, poljuljala i *mainstream* ekonomsku misao na Zapadu, pruživši javni prostor alternativnim ekonomskim perspektivama. Autor u posljednjoj ekonomskoj krizi vidi prvenstveno krizu ekonomske znanosti te svojom knjigom pokušava revitalizirati Keynesa kao još uvijek svježeg mislioca.

Skidelsky započinje iscrpnom kronologijom krize u koju umeće osvrt na procese političke deregulacije financijskog tržišta. Tako rasprsnuće stambenog mjehura dovodi u vezu s poticanjem Clintonove administracije da stambene kredite učine dostupnima širim slojevima stanovništva s niskim dohotkom uz sve raspuštenije primjene financijskih inovacija koje su omogućene ukidanjem zakonske zabrane da se banke za štedno-kreditno poslovanje sa stanovništvom upuštaju u investicijske aktivnosti velikih razmjera. Definicija kapitala i imovine ovime je postala dovoljno maglovita da je globalnim bankama omogućeno da napuhavaju mjerenje kapitala uključivanjem vrijednosnih papira opterećenih hipotekama čime je pokrenut ringišpil trgovanja dugovima kroz široko rasprostranjene procese sekuritizacije. Prsnuće stambenog mjehura tako je dovelo do bankarskog sloma na imovinskoj strani bankarskih bilanci jer su smanjenjem regulacija banke, zahvaljujući investiranju novca svojih ulagača, postale špekulanti s novostvorenim vrijednosnim papirima, “s bezrezervnim povjerenjem u svoje sustave mjerenja rizika”. Bankarska kriza je sekvencionalno prerasla u veliku recesiju odrazivši se na slom cijena roba i tržišta kapitala, a to je naposljetku

dovelo do pada realnog gospodarstva. Skidelsky Keynesa uvodi u razmatranju paketa poticaja koji su nastupili nakon što su efekti financijske krize zahvatili realno gospodarstvo. Poticaji financirani iz javnih zajmova (prodajom dugoročnih obveznica) naslijeđe su kejnzijanske revolucije fiskalnih mjera u obnovi gospodarstva, za razliku od monetarnih mjera na koje se ograničava klasična ekonomija. Za kejnzijance je potrošnja novca, a ne njegovo stvaranje i puštanje u opticaj s pukom nadom da će banke smanjiti kamate, ono što daje poticaj. Autor izbjegava prihvatiti igru odgovornosti za krizu u obliku ekonomskih aktera, bili to bankari, agencije za ocjenu kreditnog rejtinga, osiguravajući fondovi, guverneri središnjih banaka ili čelnici regulacijskih institucija i same vlade. Stvarnu krivnju pronalazi u vladajućim načelima *mainstream* ekonomske znanosti koju drži temeljno nazadnom disciplinom. Uz određene ograde na razini pojedinaca, prikazuje osnovnu podjelu *mainstream* ekonomije na neoklasičare i neokejnzijance kao iluzornu s obzirom na to da obje dijele osnovne teorijske pretpostavke. Neokejnzijanski ekonomski modeli otvaraju veći prostor političkom djelovanju na polju makroekonomije prihvaćajući razlikovanje između dugog roka i kratkog roka prilagođavanja gospodarstva tržišnim šokovima dok nastavljaju živjeti u “paradigmi potpunih tržišta”, u kojoj se na dugi rok tržišta ipak raščišćavaju. Prikazujući tri međusobno povezane pretpostavke neoklasične makroekonomike; teoriju racionalnih očekivanja, teoriju realnih poslovnih ciklusa i teoriju efikasnog financijskog tržišta, Skidelsky pokušava objasniti zašto su ekonomisti s obje strane dali tako manjkavo objašnjenje krize. On smatra da ima nešto bitno nepomirljivo između pogleda ekonomista na individualnu racionalnost i sistemskog sloma. Tako novi kejnzijanci (poput u ovom broju Diskrepancije prevedenog Josepha Stiglitz) pokušavaju objasniti ograničenja modela savršenog tržišta isticanjem asimetričnosti informacija i krutih nadnica (činjenice da nadnice sporo reagiraju na promjene tržišnih uvjeta zbog primjerice kolektivnih ugovora). Međutim “progutavši slona racionalnih očekivanja”, pretpostavljaju da ekonomski akteri neće napraviti nikakve sistemske pogreške u predviđanju budućnosti. Skidelsky iz rukava ne izvlači Keynesa kao pukog zagovornika povećane javne potrošnje ne bi li se izišlo iz recesije uvjetovane pretjeranom ponudom, nego Keynesa koji pravi fundamentalnu razliku između vjerojatnosti i neodređenosti, odnosno između rizika i neizvjesnosti.

Ovaj Keynesov uvid, prvotno razrađen u “Traktatu o vjerojatnosti” (1921), a primijenjen u 12. glavi “Opće teorije zaposlenosti,

kamata i novca” (1936), daje Skidelskome poticaj za reinterpretaciju Keynesa kao otrjeznjenja od matematiziranog proširenja prostora rizika u razvijenom financijskom kapitalizmu koji poprima sve veći udio cjelokupne gospodarske djelatnosti na Zapadu. Keynesova logika izbora u uvjetima neizvjesnosti stoji nasuprot klasičnoj logici izbora u uvjetima oskudnosti resursa. Razlika je u stupnju znanja koje imaju tržišni sudionici te, specifičnije, u stupnju poznavanja distribucije vjerojatnosti budućih događaja. Neizvjesnost prožima Keynesovu sliku ekonomskog života u onom stupnju u kojem “naša sredstva uzdržavanja ili blagostanja ovise o našem uvidu u budućnost”. Posljedično ovom uvidu, Keynesov pogled na ekonomiju nužno se tiče kapitalizma kao poretka neizvjesnosti u kojem prinosi ne dolaze odmah, nego kasnije, posredstvom akumulacije kapitalnih dobara. Skidelsky ističe da je Keynesova teorija vjerojatnosti logičke, a ne statističke prirode. Tako se kardinalna ili mjerljiva vjerojatnost koja može biti podvrgnuta matematičkom izračunu rizika u Keynesovom poimanju ekonomije pojavljuje relativno rijetko, dok velik dio zauzima takozvano područje “nemjerljive neizvjesnosti”. Ovo ima dalekosežne implikacije po Keynesovu teoriju racionalnosti. Naime, “kad je čovjek suočen s promjenjivim stupnjem neizvjesnosti, racionalno je da se vraća na konvencije, priče, pravila odoka, običaje, tradiciju u formiranju očekivanja i odlučivanja kako djelovati”. Skidelsky koristi ovaj uvid ne bi li sam govor o riziku, kada bi se moralo govoriti o neizvjesnosti, proglasio tipičnom konvencijom koja je posljedica matematičkih modela ekonomske znanosti što rezultira time da “većina procjena rizika u sustavima kontrole poslovnih rizika jesu kvalitativni sudovi prurušeni u kvantitativna mjerenja”. U daljnjem izlaganju Keynesovih ekonomskih postavki upravo neizvjesnost igra ulogu u podrivanju kako klasičnih, tako i (posredstvom Skidelskog) neoklasičnih postavki poput neutralnosti novca. Keynes tako preferenciju likvidnosti, odnosno preferenciju zadržavanja naspram reinvestirana sredstava, vidi kao način nošenja sa neumanjivom neizvjesnošću, odnosno novac je pričuva viška vrijednosti. Svijest o neodređenosti većine ekonomskih ishoda u ovom čitanju čini osnovu pragmatičnosti zaključaka kejnzijske makroekonomije, u čijoj je samoj srži stav da je uloga države u smanjivanju prostora neizvjesnosti. Dok naglasak na oskudnosti resursa pretvara ekonomiju u znanost koja istražuje temeljne “zakone” koji vladaju raspodjelom proizvoda između različitih upotreba, Keynes nudi pristup odozgo-nadolje kao jedini pragmatičan model u svijetu u kojem ravnoteža ovisi o posredovanju institucija. Ravnoteže su, u

ekonomskom smislu, po Keynesu, stanja mirovanja zadana stanjem očekivanja, a ne “temeljne sile” proizvodnosti i štedljivosti koje se ponašaju analogno zakonitostima klasične mehanike. Ovakvo smještanje osnovnih istraživačkih problema klasične ekonomije na kvaziprirodoslovne probleme “prirodne” ravnoteže paraliziralo je sposobnost ekonomske znanosti da bude korisna donositeljima političkih odluka. Keynes je vjerovao da je vlada ipak u stanju poduzeti mjere opreza protiv posljedica neizvjesnosti koje privatni pojedinci ne mogu učiniti: “Racionalno je djelovati tako da se poboljša stanje u neposrednoj budućnosti i jednostavno ne brinuti za daljnje posljedice o kojima nemamo nikakvo znanje”.

Skidelsky u djelu saldira uspon i pad kejnzijanizma kao svjetske makroekonomske paradigme u kategorijama promjenjivih odnosa društvenih snaga i interesa. Kejnzijanska revolucija težila je kontroli svjetske potražnje i time osiguranja pune zaposlenosti bez miješanja u ponudu. Tako su ekonomisti kejnzijanizam u velikoj mjeri prihvatili kao “pragmatično prilagođavanje stvarnosti poslovnih ljudi s ciljem odupiranja socijalističkoj agitaciji”. Međunarodni sustav Bretton Woods, uspostavljen uz Keynesovu pomoć 1944. drži za “međunarodni izraz liberalne socijaldemokratske političke ekonomije”. Taj projekt po njemu propada unutar krize socijalne demokracije koja se odvija zajedno sa stagflacijom u 1970-im godinama. Ključna uloga SAD-a u sustavu iz Bretton Woods, u kojem je američko Ministarstvo financija nadomjestilo nepostojeću kejnzijansku globalnu središnju banku, objašnjava zašto je sam sustav postajao ranjivim na ekonomske odluke jedne države s posljedicama za čitav zapadni ekonomski poredak. Naime sustav se ruši u 1970-ima kada su Sjedinjene Države odbile ograničiti svoju domaću potrošnju te su valute puštene da slobodno plivaju. Potpuna promjena smjera koja rezultira u krajnjoj liniji političkim odlukama, za Skidelskog ima izvorište u ekonomskim idejama. Za ekonomiste je očigledan dokaz vladinog neuspjeha zasjenio ranija sjećanja na tržišni neuspjeh: “Ideja je bila da tradicionalna nacionalna država – koja je bila odgovorna za toliko mnogo organiziranog nasilja i rastrošnog trošenja – popušta pred ‘tržišnom državom’ čiji je glavni posao integrirati svoje stanovništvo u globalno tržište, za veliki dobitak u blagostanju, demokraciji i miru”. Unutar *mainstream* ekonomije dolazi do prevlasti poricanja da vlade ikada mogu poboljšati rezultate nesputanih tržišta.

U tom smislu Skidelsky tekuću krizu promatra kao krizu upravo istih ekonomskih ideja protiv kojih je Keynes ostvario barem djelomičnu pobjedu. Kriza je po njemu indikator institucionalne,

intelektualne i moralne krize ekonomske znanosti. Institucionalni neuspjeh podrazumijeva pretvorbu banki u kladionice posredstvom ukidanja zakona proizašlih iz kejnzijanskih vremena pod pečatom teorije efikasnog financijskog tržišta. Intelektualni neuspjeh predstavlja samo gledište da tržišta prije ili poslije sama sebe korigiraju, iz čega proizlazi da je “tržišni neuspjeh marginalizirala sama ekonomska znanost”. Skidelsky ovdje ubacuje i moralnu pogrešku kulta ekonomskog rasta radi njega samog sa zaključkom da je “glavni moralni kompas koji danas imamo tanko i oronulo poimanje ekonomskog blagostanja mjereno količinom dobara”. Autor revitalizira Keynesa u pokušaju dočaravanja konzekvenci njegove teorije na reformiranje samih ekonomskih gledišta o poželjnoj ulozi i opsegu onoga što Keynes naziva “financijskim opticajima”. Ovo se prije svega tiče Skidelskyeve želje da se Keynesovo razlikovanje neizvjesnosti i rizika učini operativno značajnim i postavljenim u temelje reforme financijskih institucija nakon krize. Što se reforme same ekonomije tiče, autor se zalaže za reformiranje samog ekonomskog obrazovanja. Njegov prijedlog o odvajanju mikroekonomije i makroekonomije na poslijediplomskoj razini studija počiva na slici makroekonomista kao praktičnog polihistora kakvim Skidelsky prikazuje i Keynesa u biografskim vinjetama razbacanima po knjizi. Na kraju pak ističe da je problem s (neo)klasičnom mikroekonomijom taj što je kolonizirala čitavo područje ekonomske aktivnosti, uključujući sve one aktivnosti čiji su rezultati nužno neizvjesni. Skidelsky se “Povratkom velikana” zalaže za povratak makroekonomije u svoj njenoj širini, s naglaskom na konvencionalnost očekivanja kao realističnijom pretpostavkom o naravi ekonomskog života.